

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, 49005,
м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26

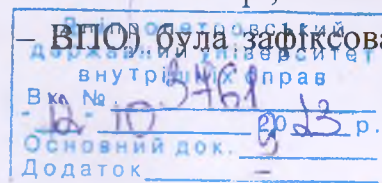
ВІДГУК

Офіційного опонента

**доктора юридичних наук, професора Бабенка Андрія Миколайовича
на дисертацію Булгакової Юлії Миколаївни «Кримінологічна
характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що
вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. датою початку тимчасової окупації частини територій незалежної суверенної України вважається 20 лютого 2014 р. Через військову агресію проти нашої держави з боку російської федерації (далі – рф) та окупацію виникло масове явище вимушеного внутрішнього переміщення людей з окупованої Автономної Республіки Крим (далі – АРК) та окремих районів Донецької і Луганської областей (далі – ОРДЛО).

У жовтні 2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно до ч. 1 ст. 1 якого внутрішньо переміщеною особою в Україні є «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру». Поряд із внутрішньо переміщеними особами у подальшому в Україні так само став використовуватися термін «переселенці». До останніх неофіційно почали відносити осіб, які вимушено перемістилися на мирну територію України, проте з певних причин не отримали статусу «внутрішньо переміщена особа». За даними Міністерства соціальної політики України, до повномасштабної російської військової агресії, що почалася 24 лютого 2022 р., найбільша чисельність внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) була зафіксована у

2016 р.

Вимушене внутрішнє переміщення є одним із видів міграції населення, що тягне за собою певні негативні наслідки. В умовах складної соціально-економічної та воєнно-політичної ситуації у нашій державі, що триває багато років, ВПО часом важко адаптуються до ситуації, що виникла в їхньому житті після переміщення. Внаслідок бюрократії та відсутності істотної системної допомоги таким особам із боку держави, починаючи з 2014 р., більшість переселенців залишалася віч-на-віч зі своїми проблемами. Негативні наслідки були виражені, зокрема, розривом сталих соціальних зв'язків ВПО з родичами та близькими людьми; втратою роботи та житла; відсутністю фінансових заощаджень та інших матеріальних цінностей; стресом через адаптацію до подій, що відбулися в їхньому житті внаслідок окупації «малої батьківщини», конкуренцією з місцевим населенням приймаючих громад (за робочі місця, житло, право дітей відвідувати дитсадки, школи тощо); зловживанням із боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування; недобросовісністю роботодавців тощо. Вище наведене дає підстави зробити висновок про наявність **істотної науково-практичної проблеми**, яка потребує відповідного оформлення у вигляді окремого напрямку наукових досліджень. Зазначене свідчить про безумовну **актуальність** обраної теми і своєчасність проведеного **Булгаковою Юлією Миколаївною** дослідження за темою: **«Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні»**.

Об'єкт та предмет дисертації, відповідають заявленій темі і свідчать про правильність обраних авторкою методологічних підходів до розкриття проблем, що винесені у назву роботи. Структура плану роботи та послідовність його викладення також відповідає темі дослідження і у повній мірі розкриває її зміст. Авторка вміло та послідовно визначає завдання дослідження, які логічно випливають із задекларованої мети. Заслуговує на схвалення також використані у роботі методи дослідження, зокрема їх кількість виваженість обрання та вміле застосування, що повною мірою відображається в структурі рецензованої роботи (*дис. С.25-26; автореф. С.7-9*).

У роботі чітко простежується зв'язок з науковими програмами, планами та темами. Зокрема, дисертаційне дослідження виконано згідно із науково-дослідною роботою НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, узгоджується зі Стратегією інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових

рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р; Стратегією інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 1364-р; Стратегією державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р, та операційним планом заходів з її реалізації у 2023-2025 роках, затвердженим тим самим розпорядженням; Концепцією Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 892-р; Державною цільовою програмою відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071.

Структура дисертаційного дослідження є загалом логічно побудованою, обумовлена поставленими метою та завданнями дослідження, його об'єктом та предметом, відповідає логіці наукового пошуку та композиційно складається з основної частини (вступу, чотирьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, із яких 158 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 161 джерело та займає 21 сторінку, додатки викладено на 13 сторінках.

Не викликає заперечень **ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність**. Результати дисертаційної роботи Булгакової Ю.М. видаються достатньо обґрунтованими, оскільки авторкою опрацьовано численну кількість літературних джерел (161 найменування), присвячених аналізованім проблемам. При цьому авторка висвітлила ті чи інші позиції вчених, проаналізувала ступінь їхньої аргументованості і виклала своє бачення щодо поглядів цих дослідників та ступеню досконалості чинних засобів протидії такому виду злочинності.

Дисертація будується на достатній для дослідження такого рівня методологічній базі. Робота характеризується застосуванням дослідницьких методів сучасної теорії пізнання, у тому числі таких, як загальнонаукових (метод діалектичного аналізу, системно-структурний та формально-логічний та ін. методи), так й методів, притаманних дослідженням у правових науках (догматичний, порівняльно-правовий, історико-правовий та ін.).

У роботі широко використовуються вітчизняні та міжнародні правові

акти. Зокрема, Конституція України, Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення 1998 р., Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти України у сфері регулювання правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Ознайомлення з **емпіричною базою** дисертації, вивчення та перевірка отриманих результатів дає підстави констатувати про їх репрезентативність, об'єктивність та відповідність основним вимогам наукового пізнання. Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та узагальнення матеріалів 222 архівних кримінальних проваджень, розглянутих судами України різних областей протягом 2015–2023 рр. щодо ВПО, які вчинили кримінальні правопорушення; анкетування 800 респондентів із Національної поліції України, анкетування 500 прокурорів органів прокуратури України, експертне опитування 50 психологів органів Департаменту пробації Міністерства юстиції України, статистична звітність Міністерства соціальної політики України, Офісу Генерального прокурора (до 2 січня 2020 р. – статистична звітність Генеральної прокуратури України) та інші матеріали, що стосуються проблематики дослідження (*дис. С. 26; автореф. С. 8-9*).

Основні здобутки Булгакової Ю.М. є **достатньо апробованими**. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені авторкою у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах. Основні положення роботи викладені у двадцяти двох наукових працях, із яких дев'ять – наукові статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, дві – статті у періодичних наукових видань інших держав за профілем дисертації, одинадцять – тези доповідей на науково-практичних заходах (*дис. С. 31; автореф. С. 12-13*).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена дисертаційна робота є першим в Україні кримінологічним дослідженням кримінальних правопорушень, учинених ВПО до повномасштабного російського збройного вторгнення. **Винесені авторкою на захист концептуальні положення, висновки, рекомендації загалом мають наукову цінність, є новими або такими, що наділенні істотними ознаками новизни.** Так, авторкою *уперше*: встановлено, що ядро кримінальних правопорушень ВПО до повномасштабного вторгнення складала ті, об'єктом посягання яких були суспільні відносини у сфері власності; суспільні відносини у сфері авторитету органів державної влади та органів місцевого самоврядування та суспільні відносини у сфері

незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та ін. Їх найчастіше вчиняли ВПО у неокупованих частинах Донецької та Луганської областей, м. Києві, Київській та Дніпропетровській областях; визначено поняття «внутрішньо переміщена особа, яка вчиняє злочин», під якою розуміється особа, яка після внутрішнього переміщення та офіційної реєстрації як ВПО на мирній території України вчинила злочин, та складено узагальнений портрет останньої – це громадянин України чоловічої статі віком 26-35 років, із середньою освітою, безробітний, неодружений, найчастіше діє з корисливим мотивом наодинці; зазначено, що за особливостями кримінальної активності ВПО, які вчиняють кримінальні правопорушення, можна поділити на такі групи: а) ті, які вчиняють кримінальні правопорушення із причини внутрішнього переміщення; б) ті, які вчиняють кримінальні правопорушення з одночасним порушенням норм законодавства, що регламентує права та обов'язки ВПО в Україні; в) ті, які звикли до злочинного способу життя та вже мали судимості до моменту внутрішнього переміщення; г) ті, які вперше вчиняють кримінальні правопорушення з причин, що не пов'язані з процесом внутрішнього переміщення та законодавством, що регламентує права та обов'язки ВПО; надано авторську класифікацію заходів (соціально-економічних, правових, інформаційних, культурних та психологічних) загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють ВПО, із наданням характеристики відповідних виділених груп таких заходів;

Заслуговує на схвалення позиція, що у детермінаційному механізмі походження та існування кримінальних правопорушень, що вчиняють ВПО, доцільно виокремлювати два рівні – первинний та вторинний. До первинного рівня належать ті детермінанти, що є наслідками соціально-політичного протистояння у суспільстві, до вторинного – детермінанти, що за своєю сутністю є спільними не лише для ВПО, а й для інших категорій осіб. При цьому провідну роль у природі детермінації кримінальних правопорушень, що вчиняють ВПО, відіграла нова соціально-політична реальність, що є наслідком тривалої збройної агресії та зміни вектору розвитку економіки країни.

Відмінною ознакою роботи є той факт, що дисертантка удосконалила систему основних завдань запобігання кримінальним правопорушенням ВПО, що охоплює такі завдання: 1) вплив на поведінку ВПО з метою її коригування та спонукання діяти в межах норм права; 2) захист інтересів інших осіб від злочинних посягань на суспільні відносини, що захищені чинним законодавством; 3) визначення перспективних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням ВПО; 4) розробка ідейної складової, що

буде покладатися в основу розробки заходів запобігання кримінальним правопорушенням ВПО.

Цікавим та перспективним вважається авторський підхід до розвитку положення щодо визначення стану та ступеня розроблення проблеми правопорушуваності з боку ВПО, як і будь-якого виду злочинних проявів, доцільно здійснювати за таким алгоритмом: 1) формування понятійного апарату; 2) запозичення певних напрацювань із інших дисциплін, враховуючи міждисциплінарний характер пізнання явища внутрішнього переміщення; 3) урахування результатів попередніх вітчизняних та зарубіжних досліджень; 4) виділення проблемних аспектів, пізнання складної природи яких зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку; 5) формулювання й перевірка будь-яких теоретичних висновків належною емпіричною базою.

Авторка вірно зазначає, що основними видами кримінальних правопорушень, що вчиняються ВПО, є кримінальні посягання проти власності; авторитету органів державної влади та органів місцевого самоврядування; кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та ін.; найчастіше кримінальні правопорушення вчинялися ВПО в неокупованих частинах Донецької та Луганської областей, м. Києві, Київській та Дніпропетровській областях.

Ми погоджуємося зі здобувачкою, що у детермінаційному механізмі походження та існування кримінальних правопорушень ВПО доцільно виокремлювати два рівні – первинний та вторинний. До первинного рівня належать ті детермінанти, що є наслідками соціально-політичного протистояння у суспільстві, до вторинного – детермінанти, що за своєю сутністю є спільними не лише для ВПО, а й для інших категорій осіб. При цьому провідну роль у природі детермінації кримінальних правопорушень, учинених ВПО, відіграла нова соціально-політична реальність, що є наслідком тривалої збройної агресії та зміни вектору розвитку економіки країни з 2014 р.

Всі вище названі положення та висновки і рекомендації мають не лише **наукову**, а й **практичну цінність**. Зазначене знайшло своє втілення в тому, що висновки і пропозиції, викладені в дисертації, можуть знайти використання у: науково-дослідній діяльності, практичній діяльності, навчальному процесі. У *правотворчій* площині досягнуті здобутки можуть стати у пригоді при удосконаленні заходів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень ВПО, що матиме своє відбиття у нормах законодавства. У *правозастосовній* діяльності отримані результати можуть

застосовуватися при розробці методики викриття і розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють ВПО. У науково-дослідній сфері отримані результати стануть поштовхом для подальших наукових досліджень за типовою до цієї дисертації тематикою. У навчальному процесі окремі положення дисертації можуть використовуватися як під час підготовки відповідного матеріалу до підручників і навчально-практичних посібників із курсу «Кримінологія», так і у науковій роботі студентів та аспірантів.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. Звертають на себе увагу оформлення дисертації, науковий стиль викладення її державною мовою не викликає зауважень. Дисертація у цілому свідчить про досить вільну орієнтацію авторки у кримінально-правовій, кримінологічній та кримінально-виконавчій науці, глибоку обізнаність у науковій літературі та у законодавстві, високу наукову ерудицію, що відповідає високому рівню наукової кваліфікації. Головні висновки і пропозиції авторки ґрунтуються на достатньому науковому рівні, який дає підстави визнати дослідження цілком самостійним і завершеним. Більшість висновків дисертантки науково обґрунтовані та оригінальні, сприяють перегляду усталених догм.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Зокрема, у дисертації та наукових публікаціях здобувача не виявлено академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації.

Позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висунути певні застереження і зауваження щодо позицій, які потребують критичної оцінки, є спірними або потребують додаткової аргументації та дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. В авторефераті та дисертації авторка наводить статистичні дані стосовно стану злочинності ВПО в Україні з 2014 року та до 2021 року. Поряд із цим вона зазначає, що у 2014-2016 роках кримінальна статистика по областях по виявлених кримінальних правопорушеннях і відкритих по них кримінальних провадженнях не ведеться, а здійснюється лише облік руху

кримінальних проваджень по всій країні. Але у додатках та у тексті роботи нею вказуються дані по за ці роки (див. дис. стор.201-209). Є не зрозумілим, з чим пов'язані такі суперечності.

2. Стан наукової розробки проблеми запобігання злочинності ВПО в Україні обмежується дослідженнями до 2021 року включно. Разом із тим, в подальших наукових дослідженнях варто встановити особливості такого виду злочинності після 24 лютого 2022 року. Очевидно, що українські біженці можуть вчиняти різні злочини на території тих країн, які їх прихистили. Також актуалізувалося проблема ухилення від призову за мобілізацією осіб чоловічої статі, які перемітилися із зони активних бойових дій та не стали на військовий облік.

3. В авторефераті та дисертації авторка, досліджуючи кількісні та якісні показники кримінальних правопорушень, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні, веде мову про статистичні дані Офісу Генерального прокурора, а у додатках до дисертації – про статистичні дані Генеральної прокуратури України. Це питання вимагає однозначності, оскільки до 02 січня 2020 року варто вказувати Генеральну прокуратуру України, а потім – про Генеральну прокуратуру України (сама авторка на це вказує в емпіричній базі дослідження). З точки зору принципу правової визначеності, така неточність виглядає такою, що дещо нівелює результати аналізу статистичних даних.

4. У тексті дисертації містяться дані, на які посилається авторка щодо анкетування 800 респондентів із Національної поліції України, анкетування 500 прокурорів органів прокуратури України, експертне опитування 50 психологів органів Департаменту пробації Міністерства юстиції України, статистична звітність Міністерства соціальної політики України, Офісу Генерального прокурора та інші матеріали, що стосуються проблематики дослідження. Але у додатках відсутні матеріали (у вигляді анкет, аналітичних довідок і т.д.) щодо узагальнення відповідних результатів.

Висловлені зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних проблем. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка є самостійним завершеним комплексним дослідженням актуальної теми, має науково-теоретичне і практичне значення і містить наукові положення, які є новим вирішенням конкретного наукового завдання і сприяють удосконаленню чинної практики запобігання злочинності ВПО в Україні..

Ґрунтуючись на викладеному вважаю, що дисертаційне дослідження **Булгакової Юлії Миколаївни «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні»** є завершеною кваліфікаційною науковою

працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінології, вона відповідає вимогам пп. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656, від 30 грудня 2015 р. № 1159, від 27 липня 2016 р. № 567, від 20 листопада 2019 р. № 943 та від 15 липня 2020 р. № 607), основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її авторка Булгакова Юлія Миколаївна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент:

**Директор інституту права
та безпеки Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Андрій БАБЕНКО

ПОГОДЖЕНО

**Проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
полковник поліції**

Максим КОРНІЄНКО